

Valtakunnallinen Vammaisneuvosto

Kirjallinen lausunto

10.10.2016

Eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunta
00102 Eduskunta
LiV@eduskunta.fi

Viite: Kirjallinen lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle hankintamenettelyä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 108/2016 vp), liikenne- ja viestintävaliokunnan kuulemistilaisuus 11.10.2016

Asia: Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista; vammaiset henkilöt liikenteessä

Valtakunnallinen Vammaisneuvosto kiittää eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokuntaa asiantuntijan kuulemispyynnöstä valiokunnassa koskien uuden hankintalakiesityksen vammaisia henkilöitä liikenteessä. Valtakunnallinen Vammaisneuvosto pitää esitettyä sääntelyä tarpeellisena jakaa kahteen osaan yleis- ja erityislakiin. Mikäli yleinen joukkoliikenne ja yleiset liikkumisen eri muodot muuttuvat esteettömiksi ja yhdenvertaisiksi yhteiskunnassa, niin vähentää tämä erityispalveluiden tarvetta. Vammaisten liikennepalveluiden käyttämisen monipuolistumiseen vaikuttavat esim. hankintojen tarjouspyyntöasiakirjojen kuvausten vähimmäisvaatimukset ja laatuksiteerit siihen, voivatko eri tavoin vammaiset käyttää yleistä joukkoliikennettä, vaikka tämä ei kuitenkaan ratkaise kaikkien vammaisten henkilöiden liikkumisen erityistarpeita.

YK:n vammaissopimus edellyttää huomioimaan esteettömyyden ja vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden liikenteen ja liikennepalvelujen hankinnoissa ihmisoikeuksina

YK:n vammaissopimuksen esteettömyysartiklan 9 nojalla vammaisten henkilöiden itsenäisen elämän ja osallisuuden varmistamiseksi Suomen tulee toteuttaa sopimusosapuolena asianmukaisia toimia liittyen vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen pääsyyn **fyysiseen ympäristöön** (mm. asemat ja asemalaiturit, terminaalit, satama-rakennukset), **kuljetukseen** (esteetön

kalusto ja avustava henkilökunta) sekä **saavutettavaan tietoon** (mm. esteettömät aikataulutiedot, saavutettavat verkkosivut ja yhdenvertaisuus niiden käytössä; mahdollisuus käyttää niitä esim. aistivammaisien apuvälineille, kuten ruudunlukuohjelmilla ja pistenäytöillä sekä varata esim. pyörätuolipaikka yhtäläisin ehdoin ilman lisäkustannuksia).

YK:n vammaissopimuksen artiklan 9 mukaan tulee varmistaa se, että **yksityiset tahot**, jotka tarjoavat avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja ottavat huomioon kaikki esteettömyyden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta. Siten julkisen hankintayksikön tulee varmistaa tehdessään liikenteen hankintoja kokonaisvaltaisesti vammaisten henkilöiden liikkumisen mahdollistaminen hankkiessaan liikennepalveluita yksityisiltä yrityksiltä. **Liikennekaluston ja asemarakennusten esteettömyys ja tiedonsaanti sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus tulee ottaa sitovasti huomioon suunniteltaessa liikenteen hankintoja ja laadittaessa esim. tarjouspyyntöön hankinnan kohteen kuvausta (75 §).** Säännöksessä vammaisten käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen on määritelty aiempaa voimakkaammin. Esteettömyys ja kaikkien käyttäjien vaatimukset täyttävä suunnittelu tulee ottaa aina huomioon. Samalla on viitattu yhdenvertaisuuslakiin. Käytännössä joukkoliikenteen linja-auton pyörätuolihissin ollessa toistuvasti korjaamatta korjauskehotuksista huolimatta, täyttäisi tämä vähintään yhdenvertaisuuslain vammaisen henkilön syrjinnän tunnusmerkistön. Vastaavasti lipun leimauslaitteiden (HSL) pelkät ohjausviirut laitteen sivuilla eivät riitä näkövammaiselle, koska laitteessa ei ole äänipalautetta eikä näkövammaisten itsenäinen ja yhdenvertainen liikkuminen toteudu.

EU:n lakikielen suomenkielisessä käännöksessä valuvika korjattu (4 § Tekniset eritelmät)

SOSTE ry:n vaatima suomenkielisen EU:n hankintadirektiivin (2014/24/EU) käännöstekstin **oikaisu** 42 artiklan teknisten eritelmien kohdalla kertoo siitä, millä vakavuudella EU suhtautuu YK:n vammaissopimuksen velvoittavuuteen. Suomenkielinen säädösteksti hankintadirektiivin teknisten eritelmien kohdalla muutettiin esteettömyyden ehdollisesta muotoilusta ”voidaan ottaa” **velvoittavaan** muotoon ”otetaan huomioon” vammaisille henkilöille.

”... tekniset eritelmät on asianmukaisesti perusteltuja tapauksia lukuunottamatta laadittava siten, että *voidaan ottaa* esteettömyys huomioon esteettömyys vammaisille henkilöille...”

MUUTETTIIN:

” ... tekniset eritelmät on asianmukaisesti perusteltuja tapauksia lukuunottamatta laadittava siten, että **otetaan huomioon** esteettömyys vammaisille henkilöille...”

Erityissäännös (8 §) liikennepalveluiden hankinnoista tulee velvoittaa toimijoita myös käytännössä

Säännöksessä 8 § erää liikenteen palvelut koskevat edellä mainittua teemaa. Julkisen reittiliikenteen ja henkilökuljetusten hankinnoissa on edellytettävä palvelutasolta vähimmäisvaatimuksena kaluston esteettömyyttä ja helppokäyttöisyyttä. Hankintojen tarjouspyyntöihin on sisällytettävä pisteytykset esim. **pitkän matkan linja-autojen esteettömyydestä** teknisten eritelmien mukaisesti. Samoin vammaisten kuljettamisessa ja avustamisessa pätevä henkilöstö on olennaista ottaa huomioon henkilökuljetuksia koskevissa hankinnoissa. **Palveluntuottajan kokemus vammaisten kuljettamisesta ja avustamisesta matkalla pitää ottaa huomioon myös hankinnan laatutekijöinä.**

Kuntien on selvitettävä alueellaan esteettömän liikenteen reitti- ja aikataulutarpeet sekä tarpeet pysäkkien sijoittelusta. Pysäkkien rakentamisessa turvataan fyysisesti vammaisten henkilöiden istumismahdollisuudet ja aistivammaisten tiedonsaantiin liittyvät pysäkkikuulutukset sekä kuulovammaisten näyttörüudut. Esteettömistä vuoroista on laadittava selkeät ja luotettavat aikataulut. Konkreettisia laatutekijöitä aistivammaisten osalta

Aikataulutiedot on oltava esteettömästi saatavilla: verkkosivustot apuvälinekäyttäjille esteettömiä (toimivat ruudunlukuohjelmilla ja pistenäyttöillä, esim. sivuja pitää pystyä käyttämään ilman hiirtä, näppäinkomennoilla ja siksi pelkkä klikattava kalenterin kuva on usein esteellinen). Käytännössä palvelun tuottajilta tulisi edellyttää, että sivustoille on tehty esteettömyyskartoitus ja lisäksi on käytetty selkokieltä. Puhelinpalvelun saatavuus on oltava ilman vammasta aiheutuvia lisäkustannuksia vaihtoehtona. Terminaalissa näyttörüutuja asennettava myös niin alas, että heikkonäköinen pääsee katsomaan läheltä. Riittävä valaistus, kontrastit ja selkeys on varmistettava.

Lippujen hankinta oltava vammaiselle henkilölle esteetöntä paitsi verkossa, myös fyysiseltä laitteelta, esim. jos kosketusnäyttö, oltava puheominaisuus ja silloinkin meluolosuhteet otettava huomioon. Samoin henkilökunnan apu on oltava saatavilla lipun ostossa. Jos jonotusnumerojärjestelyjä, on oltava palveluratkaisu ihmisille, jotka eivät näe tai kuule. Terminaalien esteettömyys, selkeät opasteet ja mahdolliset ohjaavat lattiamateriaalit.

Kaikkiin julkisen liikenteen kuljettajien koulutusohjelmiin on otettava sisältöalueet liikkumis- ja eri tavoin toimimisesteisten matkustajien turvallisuudesta ja muista tarpeista, kuten avustamisesta (esim. apuvälineiden käyttö, kiinnitysjärjestelmät linja-autoissa ja junissa, turvallinen pääsy kulkuvälineeseen ja turvallinen ajotapa sekä mahdollinen henkilöstön

apu matkan aikana ja kulkuvälineestä poistuttaessa esim. kuljettajalta).
Käytännön koulutus tulee toteuttaa yhteistyössä käyttäjäasiakkaita edustavien vammaisjärjestöjen kanssa.

Pykälän 2 momentissa mainitaan erityisesti kaikki palvelutoimintaan liittyvät hankinnat, kuten lentoaseman ja sataman joustavaan ylläpitoon kuuluvat terminaalirakennusten rakentaminen ja matkustajien palvelut. Tietoomme on tullut esimerkkejä, jossa **vammaisille asiakkaille on syntynyt vammasta aiheutuneita välillisiä kuluja liikennepalveluiden käytöstä, joita ei yhdenvertaisuus huomioiden synny muille asiakasryhmille.** Esimerkiksi *lentoliikenteessä* vammaisen takuueläkeläinen ei voinut varata alempaan hintaan seniorilippua verkon kautta, vaan hän joutui turvautumaan kallimpaan puhelinasiointiin (henkilökohtainen palvelumaksu, jota verkon kautta varattaessa ei ole) ja luottokorttimaksuvaihtoehtoon. *Laivaliikenteessä* liikkumisrajoitteiselle henkilölle tarjottiin laivalla risteilyoloajaksi pyörätuolia 50 euron panttia vastaan.

Palveluiden käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen hankinnoissa (99 §) kirjoitettava velvoittavaan sanamuotoon

Vaikka liikenteeseen sovelletaan erityisalojen hankintalakia, niin siitä huolimatta lakiesityksessä viitataan tietyin osin suoraan yleisen hankintalain säännöksiin tai sitten tietyt säännökset on kirjoitettu vastaavilla tavoilla molemmissa laeissa (erityisalojen hankintalaki 99 § ja 108 § yleinen hankintalaki; *Palvelujen käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen hankinnoissa*).

Sosiaali- ja terveyspalveluja koskeva lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset sisältävät selkeitä, viranomaista velvoittavia säännöksiä. Lainsäädännön valossa ei esimerkiksi ole riittävää, että hankintayksikkö (palveluiden järjestäjä) pyrkii siihen (vrt. 99 §:n 2 momentin muotoilu), etteivät hankintasopimuksen ehdot ole palvelunkäyttäjän kannalta kohtuuttomia. 99 §:n 2 momentin luettelo seikoista, joita hankintayksikön olisi siis pyrittävä huomioimaan (mm. palvelujen laatu, jatkuvuus, esteettömyys) ovat asioita, joiden mm. sosiaalihuoltolain mukaan tulee asiakkaan palvelussa toteutua, asiakaskohtaisen palvelutarpeen arvion ja asiakassuunnitelman mukaisesti. Siksi esitetty 2 momentin muotoilu on ristiriidassa velvoittavan 1 momentin kanssa.

99 §:n 2 momentin muotoilu velvoittavaan muotoon seuraavasti, jolloin pykälän 1 momentti jäisi ennalleen:

2 momentti

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, hankintayksikön **on** sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa **otettava huomioon** palvelujen laatuun,

jatkuvuuteen, esteettömyyteen, eri käyttäjäryhmien erityistarpeisiin, käyttäjien osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin liittyvät tekijät. Hankintayksikön on lisäksi pyrittävä ottamaan huomioon palvelujen kohtuuhintaisuuteen, saatavuuteen ja kattavuuteen sekä innovointiin liittyvät tekijät.

3 momentti

Pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevan sosiaali- ja terveystalouden hankinnassa hankintayksikön **on määritettävä** sopimusten kesto ja muut ehdot siten, ettei sopimuksista muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille.

Suorahankinta erityistilanteessa (101 §) pitää kuvata tarkemmin, mitä tilanteita lain pykälä koskee

Lakiesityksen mukaan 101 §:ssä säädetään mm. sosiaali- ja terveystalouden palveluja koskevasta erityisestä suorahankintaperusteesta. Hankintayksikkö voisi siten tehdä suorahankinnan yksittäistapauksessa tämän luvun mukaisissa palveluhankinnoissa, jos tarjouskilpailun järjestäminen tai palvelun tarjoajan vaihtaminen olisi ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- ja asiakassuhteen turvaamiseksi. Tässä kohtaa ei kuitenkaan kuvata millaisia tilanteita erityistilanne koskee. Esimerkiksi sosiaalipalveluihin lukeutuviin **vammaispalveluiden kuljetuspalveluja koskevissa hankinnoissa tulee ottaa huomioon myös yksittäiset vammasta johtuvat tilanteet, jolloin asiakas voisi tilausvälityskeskukseen sijaan käyttää suoraan tuttua ja hänen vammansa kannaltaan turvallista kuljettajaa**. Jotkut vammat, kuten esim. luustonhaurastuminen (OI) tai lihassairaus edellyttävät erityistä varovaisuutta ajotavassa. Varomaton ajotapa on henkeä ja terveyttä uhkaava kysymys. Aistivammaisten ja kognitiivisten toimintavaikeuksien kanssa toimivien kohdalla on haasteena kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen matkan aikana eli erityistarpeiden huomioiminen.

Sosiaalihuollon asiakasmaksusetuksessa 6 §:ssä on säädetty vammaispalveluiden osalta omavastuun enimmäismäärä kuljetuksessa, mikä vastaa joukkoliikennelipun hintaa. **Siten henkilökuljetuksia koskevissa liikennepalveluhankinnoissa tulee hankintayksikön ottaa tämä huomioon, ettei esim. kuljetuksen tilauksesta aiheudu yksittäiselle asiakkaalle lainvastaista omavastuun ylittävää hintaa.**

Kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen valinta (106 §) – halvimman hinnan käyttäminen liikennepalveluhankinnoissa ei huomioi vammaisten käyttäjien erityistarpeita; paras-hintalaatusuhde kirjattava lakiin

Pelkän halvimman hinnan käyttö vertailuperusteena on mahdollista kieltää EU:n hankintadirektiivin nojalla, joten paras-hintalaatusuhde on kirjattava

lakiin (106 §). Kokonaistaloudellinen edullisuus pitää sisällään uudessa lakiesityksessä myös pelkän halvimman hinnan käyttämisen mahdollisuuden, joten sen sisältöä muutettava nykyisenkaltaiseksi laadunkin, kuten esim. kuljettajien kokemuksen huomioivaksi käsitteeksi erityisesti vammaisten liikennepalvelun käyttäjien näkökulmasta.

Valtakunnallinen Vammaisneuvosto

Merja Heikkonen

Henrik Gustafsson

Pääsihteeri

Varsinainen jäsen

Lisätietoja antaa: Henrik Gustafsson, Valtakunnallisen Vammaisneuvoston varsinainen jäsen, Invalidiliiton lakimies, sähköposti:

henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi, puh. 044 765 0693